وەڵامێک بۆ ڕەخنەکانی بەڕێز کاک هەمەر محەمەد لەسەر ووتارێکی من لەسەر چۆنێتی بەکوردستانی کردنی هەرتاکێک کە دەیەوێت لە کوردستاندا بژیت.. کاوە حەسەن

لە وتارێکی ڕەخنەگرانەدا، بەڕێز کاک هەمەر محەمەد، سەبارەت بە چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵ هاتنی دانیشتوانی شارەکانی باشوور و ناوەڕاستی عێراق بۆ کوردستان بەتایبەت (هاوڵاتییانی عەرەب بەڕێژەیەکی زۆر)، هەوڵی داوە لە ڕوانگەی مێژوویی، دەستووری و سیاسیەوە سەرنجمان ڕاکێشی بۆ ووردبوونەوەی زیاتر لەسەر پرسی پارێزگاریکردن لە کوردستانی بوونی شارەکان و پاراستنی دیمۆگرافیای کوردستان.

سەرەتا دەستخۆشی لە بەڕێز کاک هەمەر دەکەم سەبارەت بە ڕەخنەو بۆچوونەکانی. وە پێویستە و گرنگیشە لەڕێگەی ئەم جۆرە باسانەوە، ئاراستەکان دوور راگرین لەهەڵوێستی کاردانەوەی سۆزداری و قسەکردن لە سەنگەی قوربانی بوونەوە بۆ دەستڕاگەیشت بە ڕێگاچارەی گونجاوی مرۆیی بۆ ژیانێکی شایستە بە ئەوانەی دەیانەوێت لەکوردستاند بژین. گرنگە بەدواداچوون لەسەر پرسی دیمۆگرافی، ناسنامەی نەتەوەیی، نیشتەجێبوون و پەیوەندیی نێوان کورد و پێکهاتەکانی دیکەی عێراق بکەین. بەسەرکردنەوەی ئەم پرسانە گرنگە چونکو پرسی دیمۆگرافی کوردستان و ترس لە گۆڕینی بە تەنیا پرسێکی یاسایی یان ئابووری نیە. ئەم پرسە بۆ خەڵکی کوردستان و کوردستانیان بەشێوەیەکی سەرەکی پرسێکی سیاسی و مێژوویشە (هەروەک کاک هەمەریش ڕوونی کردۆوەتەوە). با بەتەکەی پێشووی بەندە کە کاک هەمەر لەسەری نووسیوە هەنگاوێکە بۆ گۆڕینی گفتوگۆ لە پرسی کێ بێت و کێ نەبێت بۆ پرسی چۆنێتی پاراستنی نەک بەتەنیا لە ڕێگەی پێکەوە ژیان، بەڵکو سازدانی ناسنامەی کوردستانی بوونیشە. سەرەتا بە دەستگەیشتن بە وەڵامی درووست بۆ ئەم پرسیارە، گرنگە لە چوارچێوەی کاردانەوە بێینە درێ و ئەوە قبووڵ بکەین کە کۆچ و گەڕان بەدوای ژیانێکی باشتردا دیاردەیەکی جیهانییە، وەهیچ شوێنێکی نیشتەجێ

بوون بە تەنیا لەڕێگەی قووڵکردنەوەی هەست و خۆپاراستنی نەتەوەیەوە ناتوانێت بەر بەهاتنی کەسانی دەرەوە بگرێت. ئەو شوێنانەی کە لەباری ئابووری و ئاسایشەوە پێشکەوتوو و ئارامترن، هاتنی کەسانی غەیرە دیاردە و گرفتێکی بەرچاوە لە ئەمڕۆدا مامەڵەکردن لەگەڵیدا کارێکی ئاسان نییە.
بە ڕۆشنکردنەوە و هەڵسەنگاندنی دیاردەی هاتنی بەلێشاوی هاوڵاتیانی عەرەب بۆ کوردستان، گرنگە ڕاوێژ بە هەندێ سەرچاوە بکەین کە کارئاسانی زۆریان لەسەر تێگەیشتن و دەستڕاگەیشتن بە وەڵامی گونجاو بۆ ئەم بابەتە کردوە. بەسەرکردنەوەی تێڕوانینە جیاکان سەبارەت بە پرسی ناسیۆنالیزم و دیمۆگرافیا، پەیوەندی نێوان تاکەکان لە شوێنێکی تایبەتدا، (کە لەم باسەدا کوردستانە) گرنگن بۆ وڵاتانی سیاسەتی کاردانەوە و ئاواکردنی گێڕانی ڕۆڵی قوربانی لەدەستبرکردن بە چارەسەرکردنی کێشەکانی کوردستان.

گرنگە بپرسین، لە ٣٥ ساڵی ڕابردوودا چی جۆرە هەستێکی ناسیۆنالیستی بنیاتنراوە؟ وەئایا بەپێی ئاڵۆزبوونی سروشتی مێژووی، فەرهەنگی و سیاسی ناوچە کوردستانییەکان، چی جۆرە ناسیۆنالزمێک دەتوانیت سوود بەخش بێت و ئارامی و پێشکەوتنی زیاتر فەراهەم بکات بە کوردستانیان؟ گرنگە ووردتر بپرسین، بە چونێتی تێگەیشتنی زیاتر و مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەی هاتنی هاوڵاتیانی عەرەب بە کوردستان، دەکرێت کەڵک لەچی جۆرە ناسویۆنالیزمێک وەربگیردرێت؟ بە دەستگیربوون لە وەڵامی درووستی بە ئەم جۆرە پرسیارانە، پێویستە پێناسە جیاجیاکانی ناسیۆنالیزم بەسەر بکەینەوە، کە لەلاین چەندین توێژەرەوە تاوتیێکراوە و لیرەدا بۆچوونەکانی (ئیرنیست گیڵنەر، بینەدک ئەندرسن وئەنتۆن دی سمث) بەسەر دەکەینەوە.
بۆ نموونە، گیڵنەر، پێی وایە کە ناسیۆنالیزم بەرهەمی مۆدێرنیتەیە نەوەک دیاردەیەکی سروشتی و هەمیشەیی مێژوویی. ئەو پێی وایە کۆمەڵگەی پیشەسازیی مۆدێرن پێویستی بە جۆرێک لە کەلتووری هاوبەش و ستانداردکراو هەیە. پێویستی بە هێزی کارێک هەیە کە خوێندەوار بێت، بتوانێت لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دیکە بگوازرێتەوە، بتوانێت لەگەڵ دامەزراوە و ژینگەی نوێدا خۆی بگونجێنێت، زمان و شێوازی پەیوەندیی هاوبەشی هەبێت و لە سیستەمی پەروەردەی گشتیی ستانداردکراودا بەشدار بێت.
بۆیە ئەگەر ئەمە باس لەدەوڵەتداری و بەزاندنی بەرژەوەندی حزبی دەکەین بە پاراستنی دیمۆگرافیای کوردستان و دەمانەوێت بنەماکانی دەوڵەتێکی مۆدێرن بنیات بنێین، پێویستە کەڵک لەو مۆدێلانە

وەربگرین کە نمونەی جوانیان بۆ پاراستنی دیمۆکرافی و ناسنامەی نەتەوەی خستوەتە نێو فەرهەنگی سیاسیەوە. پێویستە دەست بە ووشیاری مۆدێرن و سیستەمی پەروەردەی مۆدێرن بەرین، پێویستە کەڵک لە پەروەردەی گشتی و فەراهەمکردنی زمان و مێژوو و زانیاری کەلتووری هاوبەش بە کوردستانیان وەربگرین. گێلنەر پێمان دەڵێت، نەتەوە و ناسیۆنالیزم تەنیا بە مێژووی کۆن و خوێن و ڕەچەڵەک ڕیشەدار نابێت؛ بەڵکوو دامەزراوە و تێگەیشتنی مۆدێرن، بە تایبەت لەسەر پەروەردە، زمان و دەوڵەت، ڕۆڵێکی بنەڕەتییان هەیە لە سازدانی هەشیاری گشتی وپێکەوە گرێدانی تاکەکانی کۆمەڵگا. بەکەڵک وەرگرتن لەم ڕوانگەیەی گێلنەر، ئەتوانین بڵێین زمانی کوردی تەنیا بابەتێکی کەلتووری نییە؛ دەتوانێت ببێتە بەشێک لە ژێرخانی کۆمەڵایەتی و دامەزراوەیی کۆمەڵگا بە گشت ئەوانەی کە دەیانەوێت ئەم زمانە فێربن تاکو لە کوردستاندا بژین.

بەچونێکی تر، بیندێک ئەندەرسن، نەتەوە بە کۆمەڵگایەکی خەیالکراو دەزانێت. ئەم بەچوونە بەو مانایە نییە کە بوونی نەتەوە بخاتە ژێر پرسیارەوە، بەڵکوو بەو مانایەیە کە زۆربەی ئەندامانی نەتەوە یەکتری بە شەخسی ناناسن، بەڵام هەموویان خۆیان بە ئەندامی هەمان کۆمەڵگە دەزانن.

ئەم بەچوونەی ئەندەرسن پێمان دەڵێت: بە نموونە، کوردێک لە هەولێر دەتوانێت هەست بە پەیوەندییەکی بەهێز لەگەڵ کوردێک لە کرماشان، دیاربەکر یان قامیشلۆ بکات، تەنانەت ئەگەر هەرگیز یەکتریان نەبینیبێت. ئەم تێڕوانینەی ئەندەرسن گرنگە بۆ چۆنێتی مامەڵەکردن لە گەڵ تاکی تازە نیشتەجێبووی غەیرە کورد لەکوردستاندا، گرنگە بپرسین چۆن لە ڕێگەی زمانەوە هەستی (بوون بە بەشێک لە هەموان) لەناخی ئەو تاکەدا درووست بکەین؟ ئەگەر ئەو تاکە توانی بەکوردی بدوێ، بنووسێ، بخوێنێتەوە و ڕێز لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان و یاساکانی هەرێم بگرێت، ڕاستەوخۆ نابێتە تاکێکی کوردستانی؟.

ئەنتۆن د سمث پێی وایە نەتەوەی مۆدێرن زۆرجار لەسەر بنەمای مێژوو، بیرەوەری، هێما و ناسنامەی کۆمەڵە ئێتنیکییە پێشووەکان بنیات دەنرێت. بەچونەکانی سمث بۆ ئەم باسە زۆر گرنگن، چونکە تیۆرییەکەی ڕێگە دەدات بڵێین ناسنامەی کوردی تەنیا بە دامەزراوە مۆدێرنەکان دروست نەکراوە؛ بەڵکوو مێژوو، زمان، بیرەوەری، ئەدەبیات، هێما وپەیوەندی بە خاکیش لە دروستکردنی ئەو ناسنامەیەدا ڕۆڵیان هەیە و دەبێت. ئەم بەچونەی سمث بۆ باسکردنی گۆڕانی دیمۆگرافی گرنگە، چونکو ئەگەر ناسنامەی نەتەوەیی لەسەر بیرەوەری و هێما و پەیوەندی بە خاک بنیات نرابێت، ئەوا گۆڕانی

دیمۆگرافی دەتوانێت لەلایەن کۆمەڵگەوە وەک پرسیارێک سەبارەت بە بەردەوامیی ناسنامە ببێتە پرسێکی هەستیارو ڕەنگە زۆربەی نیگەرانیەکانی کاک هۆمەریش لەم سنگۆیە بێت. بەڵام لەهەمان کاتدا گرنگە ترس وهەڕەشە لە سەر گۆڕینی دیمۆگرافی هێچ کات نەبێتە پاساو بۆ فەرامۆشکردن و بەقوربانی کردنی مافی تاک و نیشتەجێ بوون. جیاکردنەوەی ئەم دوو چەمکە گرنگە بۆ ئەوەی گفتوگۆکەمان سنووری «نیگەرانی» و «ڕەتکردنەوە» تێپەڕێنێت. گرنگە پرۆسەی هەوڵی پاراستنی دیمۆگرافی کوردستان هاوتەریب بێت لەگەڵ ئازادی نیشتەجێ بوون بۆ ئەوانەی کە دەیانەوە ببەنە بەشێک لە کۆمەڵگای کوردستانی. بۆ نموونە، هەروەک کاک هۆمەر خۆشی ئاماژەی پێکردووە، مافی ئازادی نیشتەجێبوون بۆ هاووڵاتییان لە دەستووری عێراقدا بەڕەسمی ناسراوە و هەرێمی کوردستان پابەندە بەوە دەستورەوە، بەڵام کاتێک هاوڵاتییانی غەیرە کورد ڕوو لە کوردستان دەکەن و لەبری ئەوەی ئەم (هاتنی بەڵێشاوە بە بەردەوام بوونی سیاسەتی تەعریب) پێناسە بکەین ، گرنگە بپرسین چۆن بتوانین ناسنامەی کوردستانی بوون بپارێزین؟ بەڵی سەرباری بوونی هێما و پەیوەندی تاکی کوردستانی بە خاکی کوردستانەوە، مێژووی ناوچە کوردستانیەکان پڕە لە قوربانی و پاکتاوکردنی سیستەماتی□ک لەلایەن دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراقەوە. بەڵام لە بری ترس و کاردانەوە و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو و ئاراستەکردنی گازەندەکان لەچوارچێوەیکی سنورداردا، بۆ ناواقعی و غەیرە کوردستانییە کەلک لەو نموونانە کە دووبارە لە درێژەی باسەکەدا باسیان دەکەین و (کاک هۆمەر بە نموونەی نا واقعی و غەیرە کوردی و نەشیاو بۆ ناوچەکە دەیان بینێ) بەدوای چارەسەری شیاو گونجاودا بگەڕێین؟

هەوڵدان بو وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە گرنگە چونکو هەوڵدانە بۆ دوورکەوتنەوە لە تێڕوانینی کاردانەوەی سۆزداری و دەرچوون لە بازنەی پاوانکردنی یەکتری کە ڕژێمە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق برەویان پێداوە و کاریان پێکردووە. لێرەدا گرنگە لە ڕێگەی باسکردنی چەمکی مێژوو، چەمکی گۆڕینی دیمۆگرافی یان مافی نیشتەجێبوون، ئاوێتە بوون یاخوود integration" " ، کۆپی کردن یاخوود فێربوون لە ئەزموونی ووڵاتە پێشکەوتووەکان دەستمان بە وەڵامی ڕۆشن و گونجاو بگات.

ڕاستە مێژوو نای□ت لەبیر بکرێت، بەڵام نای□ت تەنیا پاساو بێت بۆ هەڵوێستی سیاسی.

هیچ کەسێک ناتوانێت ئەزموونی کورد لەگەڵ سیاسەتی تەعریب،

گواستنەوەی زۆرەملێ، ئەنفال، کیمیاباران و گۆڕینی دیمۆگرافیی ناوچە کوردنشینەکان پشتگوێ بخات. وەبەندە ئەگەر لەکوردستان بژیم یاخوود هەرجێگەیەکی تری دنیا، ناتوانم نکۆڵی نەک لە کوردستانی بوون، بەڵکو کەرکوکی و گەرمیانی بوونم بکەم، کە چەندە سیاسەتەکانی تەعریب و ئەنفال و پاکتاوکردن ڕاستەوخۆ ڕچکە و ساراپای ژیانی من و خێزانەکەم و کەسە نزیکەکانمی بە هەتا هاتایی گۆڕی.

من لەو باوەڕەدا نەبووم و نیم کە سیاسەتی تەعریب لە عێراقدا تەنها هەڵەیەکی تاکە کەسی بوو، یاخوود دەوڵەتی عێراق نیازەتی بەشێوەیکی مەدەنیانە پرسی نەتەوەکان و تێکەڵبوونیان بەیەکتر وەک شوێنەکانی تر (دنیای ڕۆژئاوا) چارەسەر بکات. وە هیچ کاتێک سروشتی دەستەڵاتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق بە هیچ شێوەیەک نیازپاکی و تێکەڵبوونی دانیشتوان نەبووە. بەڵکوو لەزۆربەی قۆناغەکاندا بە شێوەیەکی سیستەماتیک نیازی بەعەرەبی کردنی ناسنامەی شارە کوردستانییەکان یەکێک لەسیاسەتە سەرەکییەکانی هێزە عێراقییەکان بووە.

من تەواو هاوڕام لەگەل کاک هەمەردا سەبارەت بە ساڕێژ نەبوونی برینی ئەنفال و پاکتاوکردن و ڕاگواستن لەسەر کورد بون. وە ئەو شایەتیەش بەکاک هەمەر دەدەم کە ئەو بەس خەریکی نووسین نەبووە، بەڵکو گوند بە گوندی گەرمیانی بەسەرکردوەتەوە بە ئەوەی ئازارەکانی کەسە نزیکەکانی من بەدنیا بگەیەنێت. بەڵام ئەو مێژووە نابێت وون ببێت، وە من خۆم بەکەمتەرخەم دەزانم سەبارەت بەگوزارشتکردن و باسکردنی چۆنەتی وونبوونی کەسە نزیکەکانی خۆم لە گوندەکانی عەلی موستەفا و تاوەربەرز و مامشە و قەچەلی و چەندین شوێنی تر. بۆیە من کەمتەرخەمم. بەڵام گرنگە بەتەنها مێژوو نەبێتە بنەمای هەموو سیاسەتێکی داهاتوو بیرکردنەوەیەکی داهاتوومان. ڕەنگە پێویست نەکات هەزاران ساڵ بگەڕێینە دواوە بە ئەوەی کەسانی غەیرە کوردستانی بهێنینە ئەو باوەڕەی کە کە سەرەتا لەناوچەکەدا ژیاوە، یاخوود چونکو میژوو ئاوا بووە، پێویستە نەتەوەکان هەمیشە لە دۆخی ترس و گوماندا بمێننەوە. لەبری کارێکی وا گرنگە بپرسین چۆن مێژوو ببێتە بنەمای هۆشیاری، نەک بەربەستی گەوڕە و توڕەیی و ترس بۆ دروستکردنی داهاتوویەکی ئارام و سەقامگیر لە کوردستاندا؟

گرنگە هەڵوەستە لە سەر ئەوە بکەین کە ئەگەرچی تەعریب لە ڕابردوودا بە زۆر و دەسەڵاتی دەوڵەتی ئەنجام دراوە، ئەمە چۆن هاتنی تاکێکی عەرەب یاخوود هەر نەتەوەیەکی تر لە هەڕەشە بە سەر گۆڕینی دیمۆگرافی کوردستان بگۆرین بە جەسپاندنی زیاتری کوردستانی بوونی ناوچە کوردستانییەکان؟ وەڵامێکی سادە بۆ ئەم پرسیارە ئەوەیە

کە ئەمە پێویستە جەخت لە دروستکردنی دامەزراوەکانی حکومڕانی بکەین، وە لەڕێگەی دامەزراوەکانەوە و بەداڕشتنی پلان و سیاسەتی درووستەوە هیچ گرووپێک نەتوانێت لە داهاتوودا بە زۆر ناسنامەی گرووپێکی دیکە بگۆڕێت. لەمەش گرنگتر ناسنامەی هەرێمی کوردستان و کوردستانی بوونی نەبەستینەوە بەڕێژەی دانیشتوانەوە یاخوود یەک نەتەوەوە، چونکو کوردستان بەتەنها خەڵکی کورد تێیدا ناژێت. کوردستان وەک زۆربەی ووڵاتانی دنیا نیشتیمانێکی فرە نەتەوەیە، بۆیە وەگرنگە کرۆکی سیاسەت و پلانەکانی دامەزروەکانی دادپەروەری بێ لەنێوان دانیشتوانی هەرێمی کوردستاندا لەڕێگەی سازدانی هەستی کوردستانی بوونەوە، وەلەڕێگەی دادپەروەریەوە دەکرێت گەرەنتی پاراستنی ناسنامەی کوردستانی بوون مسۆگەر بکات.

جیاوازی نێوان «نیشتەجێبوون» و «پڕۆژەی گۆڕینی دیمۆگرافی»

لەڕەخنەکانی کاک هەمەردا ڕۆشن نییە کە ئەگەر کەسێکی عەرەب، تورکمان، ئاشوری یان لە هەر پێکهاتەیەکی تر کە ڕوو لە کوردستان دەکات بە کارکردن، خوێندن، ژیان و نیشتەجێبوون، چون بتوانین لە «پڕۆژەی تەعریب» دایماڵین و نەچێتە خزمەت سیاسەتی تەعریبکردنەوە؟ ئەم پرسیارە گرنگە لەبەر ئەوەی هەرێم ڕەنگە پێویستی بە هێزی کار هەبێت، ڕەنگە زانکۆکانی بەبەراورد بە زانکۆی شارەکانی تری عێراق لەپێشتر بن. ڕەنگە ئارامیی و پێشکەوتنێک کە لە کوردستان فەراهەم بووە هاندەر بێت بە زۆر خانەوەدا کە بیانەوی لەهەرێمی کوردستاندا ژیان بکەن. پێویستە هەریەک لەم هۆکارانە بە هاتنی بەلێشاو بە هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی پلانی ڕۆشن و سیاسەتی قوڵکردنەوەی ناسنامەی کوردستانی بوونی هەرێم ڕێکبخرێنەوە. بەدواداچوون و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژوو زۆر گرنگن، بەڵام گرنگە بپرسین کە ئایا هەنگاوەکانی یەکە ئیدارەیەکانی هەرێمی کوردستان چی جۆرە بایەخێکیان بە سیاسەتی کوردستانی بوون داوە؟ گرنگە دەستەڵات بەهەموو ئەو تێبینیانەی کە لەسەری هەمانە بکەوێتە دارشتنی یاساو پلان بە مامەڵەکردنی جیاواز لە نێوان نیشتەجێبوونی تاک لە کوردستاندا لەلایەک وە پرۆژەی گۆڕینی دیمۆگرافی کوردستان لەلایەکی تر. گرنگە لە ڕێگەی سیاسەت و نیازی ئاوێتە بوونەوە بتوانین تەوژمی هاتنی هاوڵاتیانی عەرەب داماڵین لە نیاز یاخوود بوون بە بەشێک لە پرۆسەی تەعریبکردنی کورستان بە کەلک وەرگرتن لەو ڕێگاچارانەی کە لەدنیادا بە بەرگرتن بە گۆڕینی دیمۆگرافیا و ناسنامەی هەرێمەکان بەکار هاتوون. باسکرنی کەنەدا، سویسرا یاخوود هەرشوێنێکی تری دنیا بەو مانایە نییە کە من خۆم جیا بکەمەوە

لەخەڵکی کوردستان و وەک غەیرە کوردێک لەسەر بابەتەکان قسە بکەم. نا بە من زیاتر کەسێک وەرگرتنە لەو ڕێگا چارانەی کە بۆ پاراستنی پارسەنگی نەتەوە جیاکان لە سنووری وڵاتەکەدا بەکار هاتوون. دوورکەوتنەوەیە لە هەڵوەستی سەزنواندن و ڕۆڵی قوربانی گێڕان و نزیک بوونەوەیە لە چۆنێتی کەسێک وەرگرتن لەو نموونانەی کە گرفتەکانیان هاوشێوەی ئەمەن. گرنگە لەبری خۆبەستنەوە بە پاساوی ئەوەی کە کوردستان و عێراق نابێ بەراورد بکەین لەگەڵ وڵاتانی پێشکەوتوودا و ڕەفتاری دژە مرۆییانەی سەرانی سەربازی سوپاکانی عێراق بە نموونە بهێنینەوە، لەو ڕێگا چارانە ووردبینەوە و بزانین چەندە گونجاون بۆ فەراهەمکردنی ئارامی و سەقامگیری زیاتر. گرنگە ئەمە بەدوای ڕێگا چارەیەکدا وێڵ ببین کە خەڵکی کوردستان یەکسان بکات لەگەڵ ئەو نەتەوانەی کە لەناوچەکەدا بە چەندین ساڵە لەگەڵ ئەمەدا ژیان دەکەن.

هەرچەندە ئەمە بەدواداچونەکمان لەبەردەستا نییە کە پێمان بڵێ بیرکردنەوەی گشتی تاکی عێراقی چۆنە، مێژووی دەستەڵاتەکانی دەوڵەتی عێراق گەواهی ناسیۆنالیستێکی نەژادپەرستی دژە خەڵکی کوردستان بووە. وە خۆشخەیاڵییەکی گەورەیە کە ئەگەر پێمان وابێت کۆمەڵگای عێراق و بەتایبەت شارە غەیرە کوردستانیەکان هەمان شێوەی ئەو وڵاتانەیە کە ئەمە بە نموونە باسمان کردوون. بەڵام ئەگەر ئەمە لەو باوەڕەدا ببین کە کامە بوونی مەدەنی حکومڕانی پرسێیەکی درێژخایەن و پێویستی بە پشوودرێژی هەیە، پێویستە بە پرس و کێشەکانی کوردستانیەش بیر لەو ڕێگاچارەی دروست بکەینەوە لەبری گێڕانەوە بە یاخی بوون و گێڕانەوە بۆ گێڕانی ڕۆڵی قوربانی. بەڵام لە عێراقدا هێشتا ڕێککەوتنە نهێنیەکان ئاراستەی سیاسەتکردن دیاری دەکەن، بەڵێی دەستێوەردانی وڵاتانی ناوچەکە لە کرۆکدایە. بەڵام ناکرێت ئەمە ئاماژە بە ئەو ڕێگاچارانە نەکەین کە تاکو ڕادەیەکی باش سەرکەوتوون.

«ئاوێتەکردنی مەدەنی» بە مانای «ئاوێتەکردنی نەتەوەیی» یاخوود توانەوەی کورد نییە

لە وتارە سیاسیەکاندا سەبارەت بە پرسی پێکەوە ژیان و پاراستنی بەرژەوەندی نەتەوەیی خەڵکی ڕەسەنی ناوچەیەکی دیاریکراودا ئەرکی سەرەکی لە ئەستۆی دامەزراوەکانی دەوڵەتدایە. لێرەدا هەروەک کاک هەمریش پرسیوەتی کە ئایا هەرێمی کوردستان توانای بڕیاردان یاخوود جێبەجێکردنی مەرجی زمان و کولتووری هەیە؟ دڵنیام هەموو دەزانین کە لە هەرێمی کوردستان شتێک نییە بەناوی حکومەتی هەرێمی

کوردستان. بەداخەوە بەبێ بوونی دەستەڵاتێک کە بتوانین پێناسەیەکی سادەی حکومەتبوونی بۆ بکەین، ڕەنگە زۆرێک لە بەرامبەر باسێکی لەم بابەتە لە ئێستادا بە ئومێد بن. بەڵام لێرەدا گرنگە بگەڕێینەوە سەر ئەو خاڵەی کە باسمان کردبووە (بە بەرگرتن بە سیاسەت و نیازی تەعریبکردن) کە ئەویش بابەتی تێکەڵبوونی یاخوود ئاوێتەکردنی مەدەنیانەیە «Civic Integration» . ئەم بابەتە پێویستە ببێتە جێگەی باس و بزوێنەری ئاراستەکان وەک بەرپەرچدانەوە بە نیاز یاخوود سیاسەتی تەعریبکردن. ئاوێتەکردنی مەدەنی لە شارە کوردستانییەکاندا دەبێت واتای ئەوە بێت کە:

- تاکی هاتوو پێویستە زمانی کوردی فێربێت بۆ ئەوەی بتوانێت لە ژیانی گشتی بەشدار بێت؛
- یاساکانی هەرێم بزانێت و ڕێزیان لێبگرێت؛
- بەشداریی ژیانی مەدەنی و کۆمەڵایەتی بکات؛
- لە هەمان کاتدا مافی پاراستنی ناسنامە و کولتووری خۆی هەبێت.

ئەم خاڵانە دەتوانن بەبێ ئەوەی پێویست بکات هەمووان هەوڵی بە یەک نەتەوەکردن یاخوود سڕینەوەی یەکتری بدەن جۆرێک لە هاووڵاتیبوونی هاوبەش لە جوگرافیای کوردستاندا دروست بکەن. گرنگە لەڕێگەی ئەم هەنگاوانەوە هەستی تاکێکی غەیرە کورد بگۆڕدرێت بۆ هەستی (یەکێک لە ئێمە). کاتێک ئەو تاکە بەهەمان زمان قسە دەکات، بەهرەمەندە لە هەمان یاسا و بەشدارە لە هەمان بۆنەی کۆمەڵایەتی و کۆلتوریدا، وە زمانی هەڵسوکەتی ڕۆژانەی، لەدەرەوەی ژیانی تایبەتی تاکە کەسی، زمانی ڕەسمی هەرێمە، ڕاستەخۆ دەبێت بە تاکێکی کوردستانی بەبێ گۆڕین یاخوود لەبەرچاوگرتنی ناسنامەی ئیتنیکی.

ئەزموونی کەنەدا و سویسرا و شوێنە پێشکەوتووەکان نابێت کۆپی بکرێت، بەڵام کەڵکیان لێ وەربگیرێت

لە ڕەخنەکانی کاک هەمەردا لە شوێنێکدا دەڵێت کە ناتوانرێت بە سادەیی مۆدێلی کەنەدا یان سویسرا لە دۆخی عێراقدا تاقێبکرێتەوە. ئەمە دەکرێت لێرەدا جیاوازیی نێوان کۆپیکردن و یاخوود کەڵک وەگرتن باس بکەین. مەبەستی سەرەکی لە ئاماژەکردن بەو ئەزموونانە بەو مانایەیە کە ئایا ئەو بنەما دامەزراوەیی و هەنگاوە سیاسیانەی کە ئەوان بەکاریان هێناوە دەتوانێت بە لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندی کوردستان کەڵکیان لێ وربگیرێت؟ بۆ نمونە، لە کەنەدا، ناسنامەی کۆمەڵە جیاجیاکان بە یاسا و دامەزراوە و لەڕێگەی سیستەمی فیدراڵەوە پارێزراوە. لە سویسراش بەشێکی زۆر لە هاوسەنگییە نەتەوەییەکان لە ڕێگەی دامەزراوەکان و دابەشکردنی دەسەڵاتەوە

بەڕێوە دەبرێت. لەوا نەیە ئەوەی کوردستان پێویستی پێیەتی مۆدێلێکی خۆماڵیی هاوسەنگیی ناسنامە و هاووڵاتیبوون بێت کە هەرێم دەمێکە دەیتوانی لەڕێگەی دەستورێکەوە ئەم پرسەی یەکاڵا بکردابایەوە.
ئێمە دەزانین کە گرفتی گۆڕینی دیمۆگرافیی کوردستان لەچوارچێوەی سات وسەوداکانی سەرانی دوو زۆنەکەی هەرێمی کوردستان کەمترین بایەخی پێدراوە. بەڵام ئایا بەڕەسمی دان بەهەرێمی کوردستاندا نەنراوە وەک هەرێمێکی تایبەت لە دەستووری عێراقی فیدرا□□دا؟ بۆ نمونە ووڵاتی کەنەدا نمونەیەکی بەرچاوە بۆ نەک بەتەنیا ڕێزگرتن لە کیوبێک، بەڵام بۆ چۆنێتی کارکردن لەسەر درووستکردنی هەستی ناسیۆنالیزمێک کە نە نەتەوە دەسڕێتەوە و نە بایەخی تایبەتی پێدەدا، ئازادی نیشتەجێبوون کراوەتە هۆکارێک بۆ گەشەی ئابووری ودەستگیربوونی لە هێزی کار. هەستی سەربەخۆی لەهەرێمی کوێبێکدا تاکو ئێستا لەناو نەچووە، وە زۆر هۆکار هەن بۆ ئەم خۆ پاراستنە.
بۆ نمونە، هەرکەسێک ڕوو لە کوێبێک بکات پێویستە فێری زمانی فەڕەنسی ببێت. وە ب□ پێچەوانەوە، ئەگەر تاکێک بیەوێت فێری زمانی ئینگلیزی بێت، هەرێمی کوبێک هیچ هاوکاریەکی مادی ناکات، ئەمە لەکاتێکدا، ئەگەر هەمان تاک بیەوێت فێری زمانی فەڕەنسی ببێت هەموو کۆمەکێکی مادی و مەعنەوەی دەخرێتە خزمەتیەوە بۆ فێربوونی زمانی فەڕەنسی. هەر بۆ خۆپارستن لە هاتنی بەلێشاوی پەناهەندەی ئیگلیز زمان، لە کویبێکدا تابلۆو ڕێنمای و ناوی شەقام و شوێنە گشتیەکان هەمووی بەزمانی فەڕەنسییە. بۆ ئەوەی مۆڵەتی کارکردن یاخوود بزنسکردنەوەت پێبدرێت دەبێت زمانی فەڕەنسی بەباشی بزانیت.
بێگومان لەگەڵ باسکردنی ئەم نمونانەدا، من و کاک هۆمەریش ڕووبەرووی پرسیاری ئەوە دەبینەوە کە ئایا شتێک هەیە بە ناوی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە؟ یاخوود دوو حزبی سیاسی کە کوردستانیان دابەشکردوو بەسەرخۆیاندا و بەناوی حکومەتی هەرێمەوە سەرەوەر و حاکمن لە توانیاندا هەیە ئەو جۆرە هەنگاوانە بنێن؟
بەداخەوە لە ئێستادا هەرێمی کوردستان لەخراپترین حاڵەتی بێ ئاسۆیدایە لەبارەی حکومڕانییەوە، بۆیە ئەگەر حکوومەتێک نەتوانێت یاسای هەبێت یاخوود بەرژەوەندی خەڵکی کوردستان ڕچاو بکات، چۆن دەتوانێت سیاسەتی ئاوێتەکردنی مەدەنی جێبەجێ بکات. وە ئەگەر دوای ئەو هەموو ساڵە هێزە سیاسیەکانی هەرێم نەیانتوانیوە دەستورێک بۆ هەرێم ئامادە بکەن و تێیدا پێناسەی کوردستانی بوون مافی تاک دیاریکرابێت، چۆن دەتوانرێت داوای فێربوونی زمان لە نیشتەجێبووانی تازە هاتوو بۆ هەرێمی کوردستان بکرێت؟ ئەگەر لەساتوسەودای بازاڕی خانوبەرە و زەوویدا بە تەنیا سوود و قازانج لەبەرچاوبگرێت و هێج ڕێنمایەکی سەبارەت بە پاراستنی بەرژەوەندی

گشتی نەتەوەی نەبێت، چۆن دەتوانێت ڕێگە لە گۆڕینی دیمۆگرافی بە شێوەی یاسایی بگیردرێت؟ ئەم پرسیارانە هەمووی دەچنە چوارچێوەی پرسی دەوڵەتدارییەوە بەشێوەیەکی گشتگیر کە بەنیگەرانییەکی زۆرەوە کەمترین قسەیان لەسەر کراوە..
بۆ دەستەاگەیشت بە وەڵامی درووست بەم پرسانە، پێویستە چاوەڕوانی لە حیزب وەلا بنێن و بە تەنها بە بەرگرتن لە هاتنی کەسانی غەیرە کورد یاخوود هاوڵاتیانی عەرەبە لە تاستی تاکە کەسیدا سەیری ئەم گرفتە نەکەین. گرنگە بە باسکردنی قوڵ لەسەر سەقامگیرکردنی دادپەروەری، بنیاتنانی دامەزراوەی بەهێز، یاسای ڕۆشن، دادگای سەربەخۆ و بەر بە نیازەکی لەوجۆرە بگرین؟ ئەگەر پرسی دیمۆگرافی تەنیا بە شێوەی «هاتنی تاک بە هەڕەشە» ببینین، بەچون و هەوڵەکان دەکەونە ژێر کاریگەری کاردانەوی سەزدارییەوە. بەڵێ گرنگە کوردستانی بوون و سازدانی هەستی تاکی کوردستانی بریتی بێت لە (من مافی تۆی تاک بە ڕەگەز و زمان و ئایین ڕەت ناکەمەوە؛ بەڵام تۆش نابێت مافی من بە کەمینەگەیەکی مێژوویی و سیاسی ڕەت بکەیتەوە). سازادانی ئەم تێگەیشتنە گشتییە گرنگە چونکو هەنگاوەکی سەرەکییە بە پێشنیازی (ئاوەتەکردنی مەدەنی) و گۆڕینی گفتوگۆ لە پرسی (کێ بێت و کێ نەبێت) بە پرسی چۆن مافی نیشتەجێبوون ببێتە مایەی بەهێزکردن و پاراستنی ناسنامەی کوردستانی بوون لەڕێگەی پڕۆژەیەکی نوێی دەوڵەتدارییەوە.

سەرچاوەکان:

- Schelling, Thomas C. (1960). The Strategy of Conflict. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, John. (2005). Political Liberalism: Expanded Edition. New York: Columbia University Press.
- Walzer, Michael. (1983). Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality. New York: Basic Books.
- Human Rights Watch. (2003). Iraq: Forcible Expulsion of Ethnic Minorities: The Arabization of Kirkuk. Human Rights Watch.
- Human Rights Watch. (2004). Claims in Conflict: Reversing Ethnic Cleansing in Northern Iraq. Human Rights Watch.
- Kymlicka, Will. (1995). Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford: Oxford

.University Press

- Kymlicka, Will. (2007). Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity. .Oxford: Oxford University Press
- Taylor, Charles. (1994